

שונות

הפוסקים כ'בית יוסף' או כרמ"א ואדמו"ר הזקן

הרב ברוך אבערלאנדער

שליח כ"ק אדמו"ר זי"ע - בודאפשט, הונגריה

בא לידי הספר 'ילקוט יוסף - קול תורה', שכולל קובצי 'קול תורה' שיצאו לאור ע"י משפחת הגאון רבי עובדיה יוסף כדי להגן על פסקיו השונים ועל כללי הפסיקה שלו, אשר השיגו עליהם מחברים שונים¹. בשער הספר נאמר: "רוב הדברים המובאים בספר הם מכבוד: הרב יצחק יוסף, ראש ישיבת חזון עובדיה". ובעקבות זה נתעוררתי לכמה דברים.

פסקי אדה"ז ומנהגי חב"ד במרוקו

שם ב'קול תורה', אב תשס"ג, קובץ ג, עמ' טו כותב המחבר: "ויתכן שחלק מהמנהגים במרוקו ובצרפת הגיעו על ידי איזה חסידים, שהנהיגו כמנהגי הרמ"א והגר"ז, שלא כדעת מרן... [וידוע שגם כאן בארץ ישראל יש מקומות שמחנכים את הלומדים הספרדים לנהוג כהוראות הגר"ז]. ובהיותי כמה פעמים בביקור בצרפת, חקרנו הרבה על הדבר, ואכן חלק מהמנהגים שנהגו שם, הביאום רבני האשכנזים, שפעלו רבות שם להצלת היהדות, וחזקו את הבעלי בתים לחנך את בניהם בישיבות הקדו', ובלי ספק שאשריהם ואשרי חלקם שפעלו גדולות ונצורות למען התורה והיהדות הצרופה. אך הללו הנהיגום שלא כדעת מרן. ואם כי אפשר שאין הדבר כן, אלא שבמרוקו נהגו בכמה דברים נגד דעת מרן, ללא קשר לאותם חסידים שפעלו שם, מכל מקום כאן באר"י יש להחזיר עטרה ליושנה ולהנהיג את כל הספרדים כדעת מרן מרא דאתרא, לקיים בנו, ויעשו כולם אגודה אחת וגו'".

[ובסוף הספר, בעמוד שלפני האחרון, הוא מסייג את דבריו קצת: "...יש להבהיר: דמה שכתבנו שיתכן שחלק מהמנהגים שנהגו במרוקו, מקורם ברבני חב"ד שכפו דעתם על יוצאי מרוקו, הנה ברור שאין הכוונה לכל המנהגים שנהגו במרוקו, וזה ודאי אינו, אלא הדגשנו שדבריהם בלשון 'יתכן' וגם 'חלק מהמנהגים'. שהרי ידוע שכמה מנהגים במרוקו הונהגו על ידי גדולי עולם שבאו למרוקו מגירוש ספרד לפני מאות בשנים, ועוד קודם לתקופתו של מרן השולחן ערוך, ושם הנהיגו כדעת הרא"ש..."]

אמנם יש להעיר מהוראות כ"ק אדמו"ר זי"ע ב'אגרות קודש' בכמה מקומות: "ואף שאין לנגוע במנהגיהם שהם אצלם בקבלה מדורי דורות בכ"ז בטח יש למצוא כמה מנהגי חב"ד שיוכלו להחזיק בהם מבלי לנגוע בהנ"ל²"; "ואף שאין לנגוע במנהגיהם הם הטובים שקבלו מדור דור, בכ"ז יש מנהגי חב"ד שצריכים להודיעם ע"מ שניהגו כן מבלי לנגוע במנהג הספרדים³"; "...שכל השתדלותנו ועבודתנו הוא לאחדם מבפנים ובפנימיותם, מבלי להתערב על ידי כפי' בהבחירה חפשית שלהם בהנוגע ללשונם ומנהגיהם וכו', ובלבד שלא יהי' היפך התורה..."⁴. "הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר לשלוחים שנסעו לאחרי מלחמת העולם השני' למדינות שבהם דרו אחינו הספרדים (מרוקו, תוניס וכיו"ב) - שתפקידם לסייע ולעזור להם, לעסוק בהפצת היהדות, הפצת התורה והפצת המעיינות, אבל לא להתערב במנהגים המקובלים בקהילות קדושות אלו, הן בנוגע לנוסח התפילה, והן בנוגע לשאר מנהגים (מלבד אלו שהחליטו בעצמם לשנות כו')"⁵.

⁽¹⁾ משום מה כל המחברים האלו נקראים כאן "אברכים" או "צעירים". והוא לפלא.

⁽²⁾ כך ז עמ' שמז, משנת תשי"ג.

⁽³⁾ כך ז עמ' שמח, משנת תשי"ג.

⁽⁴⁾ כך י עמ' כו, משנת תשט"ו.

⁽⁵⁾ 'תורת מנחם - התועדויות תשד"מ ח"ב עמ' 682-683; 'לקוטי שיחות' חלק כה עמ' 376 ס"ג.

ואכן שמעתי שכל הרבנים ושלוחי חב"ד שבמרוקו הקפידו מאד שלא לשנות את מנהגי הספרדים המקובלים בידיהם, רק במקומות שהיתה בזה בעיה הלכתית, כמו לדוגמא טבילת נשים באמבטיה שבבית וכיו"ב.⁷

פסקי אדה"ז ומנהגי חב"ד בבוכרה

ושם עמ' טז ממשיך: "וגם יוצאי בוכרה, עליהם לנהוג כדעת מרן השלחן ערוך, ואמנם ראינו בבוכרה הרבה מנהגים כדעת הרמ"א, אך צא נא וראה בספר מאריות גברו, שתיאר עד כמה היתה הבורות בבוכרה גדולה מבחינה ידיעת ההלכה, ורק רבני אשכנז הם הם שהחזירו בהם את שמירת ההלכה. והיוצא מזה שלענין מנהגי ההלכה אין לנו להתפעל ממה שנהגו שלא כדעת מרן, מאחר שרק רבני האשכנזים הנהיגו כן, אבל אין הכי נמי יש להחזיר עטרה ליושנה שכל הספרדים בכל מקומות מושבותיהם, ינהגו ברוב ככל הדברים כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, כפי עדותם של גדולי רבני הספרדים דור אחר דור. שוב הראוני שבשו"ת שאילת שלמה להרה"ג רבי שלמה אלעזרוב זצ"ל, רבה של סמרקנד בבוכארה, שהיה מאחורוני רבני בוכרה, ושם נדפס מכתב מאת הגאון הראשון לציון היש"א ברכה זצ"ל, שהוא מינהו לרב, ומחייב את רבי שלמה אלעזרוב שלא לזוז מפסקי מרן השלחן ערוך בשום דבר וכו', והוא מהטעם הנ"ל, שהיה בעיר זו בלבול גדול בהלכה. ע"ש. והדבר מסייע למה שכתבנו שרבני האשכנזים פעלו שם גדולות ונצורות להצלת היהדות, אך הנהיגו כמנהגי האשכנזים, גם לחוסר בקיאותם במנהגי הספרדים, ואשר על כן אין להתפעל ממה שראינו בכמה דברים שיוצאי בוכרה נהגו שלא כדעת מרן, וצריכים להחזיר עטרה ליושנה שגם יוצאי בוכרה ינהגו ככל הספרדים כהוראותיו של מרן הקדוש שכל בית ישראל נשען על הוראותיו".

ובעמ' כד הוא כותב שוב: "וכבר כתבנו במק"א השערה אלימתא, שרבים מהמנהגים שנהגו במרוקו ובבוכרה הונהגו על ידי איזה חסידים שבאו לשם לחזק הדת והעמדתה על תילה, ואף שפעלו גדולות ונצורות, אשריהם ואשרי חלקם, מכל מקום זה דרכם לפסוק לכל כדעת הגר"ז וכדומה, ועל ידי כך הושרשו אצל חלק מהספרדים כמה מנהגים שלא כדעת מרן".

הצורך בבוכרה להקל דלא כפסקי ה'בית יוסף'

בספר 'שאלת שלמה' מאת הגאון רבי שלמה יהודה לייב אליעזראו⁸ מסופר שבשנת תרנ"ז יצא הרשיל"א בשד"רות העדה הספרדית לקהילות בוכרה, וכיון שראה את גודל העזובה בכל עניני היהדות נשאר שם כדי לגדור את פרצות ההלכה. אמנם כדי שיוכל לפעול שם היה לו צורך בקבלת סמכות מאת בני המקום, על ידי מינויו לרב. לשם זה יצר קשר עם הראשון לציון בירושלים הרב יעקב שאול אלישר⁹. היש"א ברכה הכתיב לו תנאים עליהם היה הרשיל"א צריך לחתום.

התנאי הראשון¹⁰: "...יען כי כל הק"ק המה מעדת הספרדים הי"ו וחיובא רמ"א עלייהו להתנהג כסברת מרן רבינו הגאון מוהר"י קארו ז"ל, בכל מילי בין בדיני איסור והיתר כדיני שו"ב הריאה ודיני גיטין וקדושין וחליצות, ובין בדיני ממונות קבלו עליהם סברת מרן ז"ל. . . ואנא נפשאי הח"מ מעדת האשכנזים שקבלנו עלינו הוראות הגאון רמ"א ז"ל, ואפשר יארע איזה דבר שמרן ז"ל אוסר או מטריף ורמ"א ז"ל מתיר או מכשיר, ואני בהיותי מעדת האשכנזים אסמוך על הוראות רמ"א ז"ל להתיר או להכשיר, וחלילה נמצא תקלה יוצאת על ידי. אי לזאת הנני מפרש שיחתי בפירושא איתמר שקבלתי עלי באיסור קונם שלא להתיר שום איסור שאסר מרן ז"ל בשולחנו הטהור ובין בבית יוסף וכן בתשובותיו, רק באיזה דבר שמתיר מרן ז"ל ורמ"א ז"ל מחמיר הרשות בידי להחמיר

⁶ מפי הרה"ת שניאור זלמן איידלמן שגדל במרוקו (היום מהשלוחים בווינה, אוסטריה).

⁷ ראה 'אגרות קודש' כ"ק אדמו"ר זי"ע חלק ו' עמ' קעג, ומש"כ הרה"ת מיכאל ליפסקר בקשר לזה ב'עשרים שנה עבודת הקודש במרוקו' עמ' לז-לח.

⁸ 'ירושלים תשס"ב, 'פרקי חיים' עמ' 22.

⁹ נולד בצפת תקע"ז. היה מגדולי רבני ירושלים, וכתב ספרים רבים בנושאים את שמו המקוצר אי"ש. בשנת תרנ"ג התמנה הרב יש"א ברכה לראשון לציון ע"י קהילות הספרדים והאשכנזים. נפטר בירושלים תרס"ו.

¹⁰ שם עמ' נט-ס.

כסברת רמ"א ז"ל, כי ע"ז נתן לי הרב הראש"ל יש"א ברכה... להתנהג... ככל הנז"ל... קבלתי עלי בקבלה גשוק"י¹¹ ובחלקי לעוה"ב להתנהג בכל הנז"ל בלתי מגרעת...".

הרשיל"א בתשובתו מעיר ע"ז¹²: "...והמובן לי מנוסח התנאים כי עיקר כל החרדה אשר חרד עלי הדר"ג הי"ו, הוא ע"ד מיעוץ ומשמוש הסירכות, אשר בגלל כן 'הריאה' לפרט יצא מכלל כל או"ה...". ובסופו של דבר חתם על התנאים¹³. אמנם במכתבו מחודש תמוז תר"ס כותב לו הרשיל"א¹⁴: "...בדין בועא בעכורין וסרוחין וסרכא המתפרקת בהעברת יד הבודק... כשאני לעצמי אין באפשרי להחמיר להם בזה, כי ממש יפצעו הקצבים את מוחי... רח"ל יעברו על כל מה שאני מורה להם... ואם בדעת הדר"ג להנהיגם גם בזה כסברת מרן ז"ל דוקא... יבואו נא דבריו בגזירתו לכל הקהילות שבפה המדינה בכתב מפורש... ואני מצדי מוכן הנני למלאות אחר כל גזירתו. אכן לדעתי שלא יקבלו הקהילות הגזירות אלה שא"א גם למיעוט הציבור לעמוד בהם...".

נראה שהראשון לציון התעקש בדעתו, שהרי כעבור זמן כותב לו הרשיל"א שוב¹⁵: "...על דבר השחיטה והבדיקה במדינה הזאת אשר לא ראיתי גם לא שמעתי כהנה לרוע בשום מקום זולתם הן מצד העדר ידיעתם בכל חלקי מכשירי השו"ב, הן מצד רשעת הקצבים... וכאשר עמדתי ע"ז וראו הקצבים הסירכות אשר הטרפתי על ידם, רצו לבלעני ממש, באמרם הלא שו"ב פלוני הי' מכשיר... והגעתי לסכנה על ידם לולא ה' שהיה לי... עד אשר קצתי בישיבתי פה...".

ושוב פעם כותב לו הרשיל"א בחודש אלול תרס"א¹⁶: "...עשו לי כל מיני נקמה ובזיונות על כל פרט ופרט מתיקוני הכשר הזבח עד שהביאוני לידי סכנה ממש לולי ה' שהיה לי, כי עיניהם לא ראו מאז ומלפנים בהמה נטרפת מסירכה דקה אפילו מבינונית... ולא די לי צער הקצבים... עוד זאת צעקת כל ההמון כי רבה עלי תנה לנו בשר וכו', כי הורגלו בבשר באכילה גסה... שראיתי כי תיקון הכשר הזבח אשר מסרתי את נפשי עליו הנהו עומד בסכנה הן מהקצבים הן מהעם ואם לא אמצא להם איזה קולא בהיתר הסירכות אין הציבור יכול להתקיים ויחזור הדבר לקלוקלו הראשון שאפילו סכין כשר לא יהיה. ולולי שעט"ר הדר"ג שליט"א גזר עלי להורות עפ"י הוראת מרן הב"י ז"ל והנמשכין אליו דוקא, בראותי את כל הלחץ ומעמד זה הייתי מנהיג בזה בהיתר הסירכות כפי המנהג הפשוט עתה ברוב אחינו האשכנזים... ע"כ אם נכון הדבר לפניו להקל בסירכות כמנהג אשכנז יודיעני נא ואנהיג כן גם אני ואל יצטרכו להביא להם מקילים ממקום אחר פן יהרסו לרוב ח"ו...".

נדמה לי שאפילו באם צדק הראשון לציון שגם לאחר ש"עניניהם לא ראו מאז ומלפנים בהמה נטרפת מסירכה דקה אפילו מבינונית", הרי "חיובא רמיא עליהו להתנהג כסברת מרן רבינו הגאון מוהר"י קארו ז"ל", "יען כי כל הק"ק המה מעדת הספרדים", אבל במקום פרוץ כמו שמתואר שם ובתנאים קשים כאלו שכל חומת הכשרות היה תלוי בזה, ודאי שזה שעת הדחק אמיתי והיה מקום להקל כפי מנהג האשכנזים.

¹¹ = גמורה שלימה וקיימת.

¹² שם עמ' סא.

¹³ שם סוף עמ' סה. אמנם כאבו לו לשונות החריפים שבתנאים, וניסה להחליפם (שם עמ' סב): "...לעשות רצון צדיק חפצתי והריני מקבל עלי את שני התנאים המבוארים במכ"ז בלא שבועה ונדר חלילה... והייתי חותם על נוסח התנאים המוסגר בזה בלא שבועה ונדר חלילה, אם לא היה בחומר איסור קונם וחלק לעוה"ב (לפלא בעיני שלא מצא כדי בטחון בי עד אשר ישיביעני בשבועה שלא הזכרה זאת (בשו"ע אה"ע סי' קמ [סי"א]) בחומר המגרש ע"י שליח רחל"ו)...". אמנם היש"א ברכה לא ויתר, ובסוף היה מוכרח לחתום על התנאים בלשונם.

¹⁴ שם עמ' סד.

¹⁵ שם עמ' סה.

¹⁶ שם עמ' סט, עג.